

ФІЛОСОФІЯ

Наталія Стефанівна КУЛІШ,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького університету управління та права,
dobre3009@gmail.com

УДК 2 (477)

ПРАКТИЧНИЙ РІВЕНЬ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджується питання практичного рівня релігійної толерантності в Україні. Аналізуються його базові основи та ключові особливості. Релігійна толерантність українців властива їх природі, зазвичай вони байдужі до іноконфесійного оточення, більшість українців православні в означенні — невоцерковлені православні, саме цей декларативний рівень релігійності уможливає достатньо терпиме, лояльне ставлення до представників інших віросповідань та конфесій. Показниками культивування релігійної толерантності можна вважати поступове утвердження в суспільстві тези «будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування»; стабільно зростаючий рівень доброзичливості віруючих різних віросповідань, різних регіонів; зменшення побоювань, які стосуються міжконфесійних конфліктів; готовність прийняти людину інших релігійних поглядів як чоловіка / дружину, родича або ж члена сім'ї; безпрецедентні факти релігійної толерантності в «порубіжних» ситуаціях. Неупереджений аналіз практичного рівня толерантності в українському суспільстві дає підстави виокремити чимало конкретних питань, які здатні спровокувати практичні прояви інтолерантності. Це, насамперед, питання Помісної церкви, церковної власності, запрошення Папи Римського до України, ставлення до програми РПЦ «Русский мир», прозелітичні устремління

окремих конфесій, ставлення конфесій до анексії Криму, до війни на Сході України, публічне нагнітання релігійної нетолерантності у ЗМІ, непоодинокі акти релігійного вандалізму. Саме ці питання, що справляють доволі сильний вплив на позицію, менталітет українців, здатні породжувати в їхньому середовищі настрої недовіри, настороженості, готовності конфронтації та напруги. Можемо стверджувати про достатньо високий рівень толерантності серед масиву українців, однак все ж ідеалізація релігійної толерантності є передчасною. Практика співіснування віросповідань у поліконфесійному суспільстві України показує, що взагалі почуття настороженості щодо інаквовірних нікуди не зникають, а лише відходять на задній план, деактуалізуються під впливом толерантної позиції своєї й інших конфесій, виховання добросусідства, поваги тощо, під дією соціалізації людини у світському суспільстві та ін. Ці негативістські налаштованості продовжують існувати у свідомості як потенційні і проявляються щоразу, коли складається конфліктна ситуація. Відтак, поки що рано говорити про те, що толерантність стала усталеною рисою характеру жителів України.

Ключові слова: релігійна толерантність, інтолерантність, міжрелігійний діалог.

Розмаїття релігій, конфесій, віросповідань у сучасній Україні — важливий чинник актуалізації утвердження принципів толерантності. Історично та геополітично сформована традиція віротерпимості, лояльності, доброзичливості в Україні хоч і набула сталих форм, проте нині, на тлі триваючої політичної, економічної криз, зовнішньої агресії, поляризації суспільства, побутування непоодиноких негативних стереотипів, пов'язаних зі сприйняттям іно конфесійного, вимагає всебічного дослідження. Без перебільшення, релігійна толерантність — важливий чинник, визначальна та необхідна умова для подолання внутрішніх суперечностей у релігійно-конфесійній та соціальній ситуації держави.

Визначена проблематика була і залишається однією з ключових тем дослідницьких пошуків багатьох українських учених-релігієзнавців: А. Арістової, М. Бабія, С. Здіорука, В. Докаша, В. Єленського, А. Колодного, В. Климова, В. Новіка, М. Паращевіна, М. Черенкова, Л. Филипович, П. Яроцького та ін. Утім, аналіз наукової літератури свідчить, що, незважаючи на широкий діапазон розвідок у вивченні питання релігійної толерантності в Україні, поза належною увагою залишається проблема релігійної толерантності на практичному рівні, в умовах повсякдення сучасного українського суспільства.

Ця стаття має на меті дослідити сутність релігійної толерантності в Україні на практичному рівні. Реалізація поставленої мети перед-

бачає розв'язання таких завдань: проаналізувати практичний рівень релігійної толерантності; виявити найбільш суттєві її особливості.

У понятійному сенсі толерантність визначають як «поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» [1, с. 32]. Під релігійною толерантністю «розуміються відносини, що складаються між суб'єктами — представниками конфесій — і які базуються на повазі та сприйнятті існуючого розмаїття релігій, конфесій та віросповідань як різноманітних форм самовираження і самовиявлення людини; на визнанні не лише за своєю конфесією, а й за всіма іншими права на свободу совісті, зокрема релігійну свободу, на правову рівноправність і рівність можливостей для всіх конфесій, віросповідань та окремих людей» [2, с. 249]. Важливо, що релігійна толерантність не означає втрати індивідом власних релігійних чи інших переконань, некритичного і поблажливого ставлення до релігійних явищ, які можуть мати негативний вплив на суспільство й окрему людину. Релігійна толерантність полярно протилежна екстремізму, крайнім формам фанатизму в поведінці віруючих, пропаганді релігійної зверхності, розпалюванню ворожнечі і ненависті з релігійних мотивів, клерикалізму [3, с. 52].

Якщо в аспекті релігійної толерантності розглядати риси українців, то слід констатувати, що вони за своєю природою інтровертні, байдужі до іно конфесійного оточення; сприймають релігію не розумом, а серцем, відтак, конфесійна відмінність не особливо виявляється, тому не протистоїть появі поруч з віруючим іншого віросповідання; у них відсутня відпорність до чужої духовної агресії тощо [4, с. 20–21]. За плечима українців — тривала і повчальна історія мирного, взаємошанобливого співжиття з віруючими інших віровчень і націй. Свідченням цього є конфесійна палітра України минулого та сучасності, де поруч уживалися та уживаються православний, католик, протестант, іудей, мусульманин та інші. На нашу думку, важливим акцентом нинішнього стану релігійної толерантності є те, що більшість українців, православні в означенні — невоцерковлені православні, або ж просто християни. Декларативний рівень релігійності уможлиблює достатньо терпиме, лояльне ставлення до представників інших віросповідань та конфесій.

Станом на 1 січня 2017 р. релігійний простір держави нараховував 32 468 діючих релігійних організацій, більш як 60 течій, конфесій, напрямів [5]. Безумовно, саме ця обставина, з одного боку, актуалізує складність формування, дотримання та утвердження толерантних відносин, релігійної толерантності, з іншого — виявляє практичний намір конфесійного загалу, державних функціонерів, суспільства відбору надійних, ефективних засобів порозуміння, примирення, організації цивілізованого співжиття.

Практика взаєморозуміння в конфесійному середовищі сучасної України дає підстави виокремити базові основи для утвердження релігійної толерантності:

— *по-перше*, правові умови для її забезпечення. Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», інші правові документи закріплюють визначальні принципи і норми толерантних відносин у релігійній сфері, зокрема: взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги до віруючих різних віросповідань, та їх релігійних організацій; поваги до традицій та внутрішніх настанов релігійних організацій; рівності всіх релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом; невстановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших; непроповідання в будь-якій формі ворожнечі, нетерпимості до віруючих інших віросповідань; зобов'язаність викладачів релігійних віровчень і релігійних проповідників виховувати своїх слухачів у дусі терпимості й поваги до віруючих інших віросповідань [6]; «жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [7] тощо;

— *по-друге*, готовність конфесій, які турбуються про свій імідж як цивілізованих конфесій, до відкритості. «Соціальна концепція Української православної церкви», Декларація Ювілейного помісного собору Української православної церкви Київського патріархату «Церква і світ на початку третього тисячоліття», «Компедіум Соціальної доктрини Церкви», «Соціальна концепція мусульман України», «Основи віровчення та богослужбової практики Церкви християн віри євангельської п'ятидесятників України», «Визнання віри євангельських християн-баптистів та практика християнського життя і служіння» та соціальні доктрини інших церков сприяють поступовому подоланню у практиці міжрелігійного діалогу рис нетерпимості, непоступливості, безкомпромісності тощо; знаковою подією для утвердження релігійної толерантності в державі стало створення Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій міжконфесійного представницького органу, який об'єднує більше ніж 90 % усіх релігійних організацій України та є виразником консолідованої позиції щодо актуальних проблем не тільки сакрального простору, але і соціальних, суспільно-політичних викликів загалом.

Терпиме ставлення до чийось поглядів, вірувань сформувало в українців своєрідне культивування релігійної лояльності, доброзичливості в суспільстві. Однак було б необ'єктивним ідеалізувати той рівень толерантності в релігійній сфері, яким вона відзначається нині. На тлі поліконфесійності, політизації релігійного простору, процесів секуляризації, сакралізації, клерикалізації подальше практичне утвердження релігійної толерантності виглядає досить складним завданням.

Практика утвердження релігійної толерантності в Україні засвідчує такі її прояви:

Період активної поліконфесіоналізації, який розпочався у 90-х роках ХХ століття та заявив про себе різким зростанням кількості релігійної мережі, віруючих, появою новітніх, нетрадиційних для держа-

ви релігійних течій та рухів, спровокував неготовність більшості українців до нових умов існування в координатах нових цінностей. Відтак утвердження релігійної толерантності в умовах переважання нетерпимості, непоступливості, безкомпромісності, що нерідко призводили до глобальних та локальних міжконфесійних конфліктів, стало надважким завданням. Так, на початку 1990-х років 59,1 % українців мали побоювання пов'язані з міжконфесійними конфліктами [8, с. 37], тоді як у 2002–2006 рр. міжрелігійних конфліктів боялися вже лише 8,0–8,4 % опитаних, у 2013–2014 рр. — 8,6–12,3 % відповідно [9, с. 216]. Зазначена позитивна динаміка, з одного боку, може засвідчувати про достатньої високий рівень релігійної толерантності сучасників, однак реальна практика міжрелігійного діалогу послаблює ці сподівання, з іншого — про домінування сьогодні у свідомості людей проблем, які безпосередньо впливають на рівень життя українців. Це, насамперед, проблеми, що стосуються безробіття, підвищення цін, невилати заробітної плати, зростання злочинності тощо.

Риторика суті конфліктогенних питань міжконфесійних конфліктів, теж зазнала трансформацій. Якщо на початку 90-х років конфлікти, головним чином, точилися навколо майна та будівель, то останнім часом до них додалися політичні та владні питання — (37,4 %) та (28,2 %) відповідно [10, с. 43]. Водночас обнадійливим моментом для утвердження релігійної толерантності є маргіналізація суті конфліктів, пов'язана з тезою про те, «що істинна церква повинна довести свою перевагу над іншими», впродовж останніх 17 років вона корелювалася у межах 13,9 %–7,3 % [10, с. 43].

Іншим виразним показником культивування релігійної толерантності можна вважати поступове утвердження в суспільстві тези «будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування»: у 2000 році про це ствердно заявили 51,8 % опитаних, у 2010 р. — 47,2 %, у 2016 р. — 50,0 % [10, с. 37]. Таке ставлення знаходить підтримку населення і в регіональному розрізі. У 2000 р. її поділяли 42 % респондентів на Заході, 50% — у Центрі, 53 % — на Півдні, 58 % — на Сході; у 2016 році 44,9 % опитаних на Заході, 47,1 % — у Центрі, 42,7 % — на Півдні, 62,1 % — на Сході [10, с. 37]. У розрізі конфесійно-церковної належності таке ставлення цілком корелюється з настроями населення загалом. Так, у 2016 році підтримали зазначену позицію 37,3 % вірян УПЦ (МП), 45,0 % УПЦ (КП), 40,4 % УГКЦ, 50 % опитаних по Україні в цілому [10, с. 37]. Позитивом є те, що сучасники визнають існуюче розмаїття релігій як різноманітних форм самовираження і самовиявлення людини, проявляють терпимість до цього факту.

Досить показовими є відповіді респондентів, пов'язані з тезою «право на існування мають лише традиційні для нашої країни релігії»: у 2000 році її підтримували 11,4 % опитаних, у 2017 — 17,2 %. Прикметно, що потужною підтримка цієї тези спостерігається в середовищі найбільш поширених, традиційних конфесій держави. Так, її підтримують 23,2% адептів УПЦ МП, 15,8 % УПЦ КП, 34,6 % УГКЦ [10,

с. 37]. Розрізнення релігійного простору на кшталт традиційні, істинні, канонічні аж ніяк не сприятиме в подальшому утвердженню релігійної толерантності, більше того, може виявитися неабияким дестабілізуючим чинником.

Водночас позиції респондентів, що прямо чи опосередковано живлять інтолерантність, консервувалися або йдуть на спад. Це неповага та несприйняття існуючого розмаїття релігій, конфесій, віросповідань; визнання лише за своєю конфесією, права на свободу совісті, релігійну свободу; обмеженість переконання про правову рівноправність і рівність можливостей для всіх конфесій, віросповідань та окремих людей; невизнання можливості для інших віруючих мати відмінну позицію або переконання; почуття власної винятковості, істинності власних переконань. За період з 2000–2017 рр. частка респондентів, які вважають, що «істинною є лише та релігія, яку я сповідаю», зменшилася з 8,9 % до 6,1 % [10, с. 37].

Зміна декларативно-толерантного ставлення до інших церков, конфесій, віруючих на дійсно зацікавлене налагодження добрих, щирих відносин з ними на межі тисячоліть позитивно позначилася на характері ставлення українців до віруючих інших сповідань. З 2000 року й до сьогодні соціологи фіксують стабільно зростаючий рівень доброзичливості, толерантності віруючих різних віросповідань, різних регіонів. Так, про позитивне ставлення до православ'я заявляли 77,2 % респондентів у 2000 році та 77,8 % — 2017 року; про позитивне ставлення до греко-католицизму 31,4 % у 2000 році, 36,4 % — 2017 році; до римо-католицизму 27,6 % у 2000 році, 30,9 — 2017 році; до протестантизму 13,5 % у 2000 році, 15,0 % — 2017 році. До євангелічних та харизматичних церков 3,4 % у 2000 році, 9,8 % — 2017 році, до іудаїзму 12,0 % у 2000 році, 12,5 % — 2017 р. [10, с. 38–39].

На тлі позитивного ставлення до згаданих конфесій має місце й інша динаміка. Так, у 2000 році 14,1 % українців позитивно ставились до носіїв ісламу, а у 2017 році їх кількість зменшилася до 12,6 %, тоді як негативне ставлення, навпаки, збільшилось з 13,7 % у 2000 році до 20,1 % у 2017 році. Негативно ставились до євангелічних та харизматичних церков 9,0 % українців у 2000 році та 19,6 % у 2017 році [10, с. 38–39]. Таким чином, на тлі позірної толерантності мають місце прояви нетолерантного сприйняття іно конфесійного.

Важливими в контексті релігійної толерантності є проблеми, пов'язані з міжконфесійними шлюбами, родинним оточенням. В умовах поліконфесійної палітри держави, яка зумовлює достатньо широке релігійно-контактне поле особистих відносин, усе частіше українці вже не можуть, а почасти — і не бажають обмежувати свої контакти з іновірцями, все частіше вступають у шлюб з представниками інших конфесій, стають родичами. Важливою в цьому контексті є ментальна характеристика віруючих-українців, які ніколи не вважали конфесійну відмінність перешкодою для утворення сім'ї [11, с. 45].

За даними соціологічних опитувань 2009 року, 68 % віруючих висловилися про свою повну або часткову готовність прийняти люди-

ну інших релігійних поглядів як чоловіка / дружину, тоді як не готові до такого кроку лише 15 %. У конфесійному розрізі 61,1 % греко-католиків та 68,7 % православних готові прийняти іншу за віросповіданням людину як чоловіка / дружину, відповідно 28,1 % та 14,5 % представників означених конфесій до такого кроку не готові [12, с. 62–63]. Так, 53 % відсотки респондентів висловили готовність підтримати й прийняти особу інших релігійних поглядів як родича, а 33 % не готові до такого кроку [12]. У 2017 році 92 % українців-католиків готові прийняти православних у якості членів сім'ї та 56 % православних українців готові до подружніх відносин з католиками [13, с. 48]. Зазначені позиції респондентів вказують на значний рівень практичної толерантності українців.

Безпрецедентними фактами релігійної толерантності в суспільстві є її практичні прояви у «порубіжних» ситуаціях. Це засвідчив Майдан: спільні молитви представників різних релігій, течій, конфесій; надання культових споруд для захисту і тимчасового перебування переслідуваних силовиками мітингувальників та поранених (Михайлівський собор (УПЦ КП) та собор Св. Олександра (РКЦ); наметові храми УПЦ КП та УГКЦ. Анексія Криму: коли кримські татари запропонували священикам та мирянам УПЦ КП відправляти свої богослужіння в мечетях, позаяк існує небезпека їх вільному релігійному виявленню [14]. Досвід АТО: у бойових діях беруть участь представники різних релігій, при цьому демонструють повагу до релігійних переконань один одного [15]; на передовій діють два міжконфесійні підрозділи капеланів; за участі конфесій України практичній реалізації релігійної толерантності сприяють управління соціального служіння УПЦ КП «Eleos-Ukraine», Благодійний фонд УГКЦ «Карітас-Львів», центр «AXIOS», центр «Промис» та ін. [16].

Разом з цим, неупереджений аналіз практичного рівня толерантності в українському суспільстві дає підстави виокремити чимало конкретних питань, які здатні спровокувати практичні прояви інтолерантності. Це, насамперед, питання Помісної церкви, церковної власності, запрошення Папи Римського до України, ставлення до програми РПЦ «Русский мир», прозелітичні устремління окремих конфесій, ставлення конфесій до анексії Криму, до війни на Сході України, публічне нагнітання релігійної нетолерантності у ЗМІ, непоодинокі акти релігійного вандалізму. Саме ці питання, справляючи доволі сильний вплив на позицію, менталітет українців, здатні породжувати в їхньому середовищі настрої замкненості, прихованої чи очевидної недовіри, настороженості, скепсису, готовності конфронтації та напруги.

Поза сумнівом, наведені вище дані дають підставу припускати достатньо високий рівень толерантності серед масиву українців, однак все ж ідеалізація релігійної толерантності є передчасною, з огляду на те, що громадська думка не завжди корелює з реальним станом речей, а декларування толерантної позиції, зважаючи на масив явних і латентних суперечностей у нинішньому міжконфесійному середовищі, ще не означає її дійсного буття і практичного наповнення.

Практика співіснування віросповідань у поліконфесійному суспільстві України, психології відносин між їхніми носіями показує, що взагалі почуття настороженості, недовіри, побоювань щодо інаквовірних нікуди не зникають, а лише відходять на задній план, деактуалізуються під впливом толерантної позиції своєї й інших конфесій, виховання добросусідства, поваги тощо, під дією соціалізації людини у світському суспільстві та ін. Ці негативістські налаштованості продовжують існувати у свідомості як потенційні і зринають, проявляються кожного разу, коли складається конфліктна ситуація. Іншими словами, поки що рано говорити про те, що толерантність стала усталеною рисою характеру жителів України.

Філософській і суспільній ідеї «співіснування, рівності і єдності в різноманітті», на нашу думку, ще тільки належить стати осмисленою різноконфесійними віруючими українцями у всіх її вимірах і перетворитися на практичну установку міжконфесійного співжиття.

Список використаних джерел

1. Декларація принципів толерантності. *Свобода совісті та віросповідання в контексті міжнародних й українських правових актів та релігійних документів*. Вид. 2 / упор., М. Ю. Бабій. К., 2006. С. 31–35.
2. Климов В. Міжконфесійні відносини: їх форми і шляхи толерантизації. *Практичне релігієзнавство* / за ред. А. Колодного і Л. Филипович. К. : Українська конфедерація журналістів та Українська асоціація релігієзнавців, 2012. С. 237–256.
3. Смирнов М. Религиозная толерантность в свете традиционных и нетрадиционных религий. *Релігійна свобода* : зб. наук. ст. з теми «Свобода релігії і демократія — старі і нові виклики» / за заг. ред. А. Колодного. К. : УАР, 2010. № 15. С. 51–57.
4. Колодний А. Конфесійне багатоманіття України як відображення її історії і перспектив. *Релігійна свобода*. Спецвипуск № 2 : зб. наук. ст. з теми «Міжконфесійні відносини у їх сутності і виявах в Україні» / за заг. ред. А. Колодного і В. Климова. К. : Світ знань, 2010. С. 19–24.
5. Релігійні організації в Україні (станом на 01.01.2017) / Релігійно-інформаційна служба України. URL : <https://goo.gl/LbPhVH>.
6. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987–XII / Верховна Рада України. Законодавство України. <https://goo.gl/ipcaef>.
7. Конституція України. К. : Паливода А. В., 2014. 64 с. («Закони України»).
8. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози : у 2 ч. / П. І. Косуха (відп. ред.), В. Є. Єленський, А. М. Колодний. К. : Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, ч. 1. 1994. 175 с.
9. Саенко Ю. Динаміка страху — тенденції на збурення. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2015. Вип. 2 (16). С. 211–218.
10. Церква, суспільство, держава у протистоянні викликам і загрозам сьогодення: інформаційні матеріали до Круглого столу [«Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин»], (м. Київ, 24 травня 2016 р.) / Центр Разумкова, Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. К. : Центр Разумкова, 2017. 48 с.

11. Колодний А. Україна в її релігійних виявах. Львів : Сполом, 2005. 334 с.
12. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / за ред. С. Макеєва. К. : Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. 68 с.
13. Религия и национальная принадлежность в Центральной и Восточной Европе [10 мая 2017 г.] / Исследовательский центр Пью (Pew Research Center). URL : <https://goo.gl/7BsJPQ>.
14. Кримські татари запропонували УПЦ КП служити в мечетях [28 березня 2014, 13:48] / Релігійно-інформаційна служба України. URL : <https://goo.gl/Y9MQvn>.
15. Лазорев В. Божье воинство / Фокус.ua. URL : <https://goo.gl/CDvjPo>.
16. Соціально значуща діяльність релігійних організацій України в сучасних суспільно-політичних / Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <https://goo.gl/eNL3WH>.

*Рекомендовано до друку кафедрою філософії
та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 17 січня 2018 року)*

Надійшла до редакції 20.01.2018

Кулиш Н. С. Практический уровень религиозной толерантности в Украине

Исследуется вопрос практического уровня религиозной толерантности в Украине. Анализируются его базовые основы и ключевые особенности. Религиозная толерантность украинцев присуща их природе, обычно они равнодушны к иноконфессиональному окружению, большинство украинцев православные в определении — невоцерковленные православные, именно этот декларативный уровень религиозности позволяет достаточно терпимое, лояльное отношение к представителям других вероисповеданий и конфессий. Показателями культивирования религиозной толерантности можно считать постепенное утверждение в обществе тезиса «любая религия, провозглашающая идеалы добра, любви, милосердия и не угрожает существованию другого человека, имеет право на существование»; стабильно растущий уровень доброжелательности верующих разных вероисповеданий, разных регионов; уменьшение опасений, касающихся межконфессиональных конфликтов; готовность принять человека других религиозных взглядов как супруга / супругу, родственника или члена семьи; беспрецедентные факты религиозной толерантности в «пограничных» ситуациях. Беспристрастный анализ практического уровня толерантности в украинском обществе позволяет выделить немало конкретных вопросов, которые способны спровоцировать практические проявления интолерантности. Прежде всего это вопросы Поместной церкви, церковной собственности, приглашение Папы Римского в Украину, отношение к программе РПЦ «Русский мир», прозелитические устремления отдельных конфессий, отношение конфессий к аннексии Крыма, к войне на Востоке Украины, публичное нагнетание религиозной нетерпимости в СМИ, отдельные акты религиозного вандализма. Именно эти вопросы, которые оказывают довольно сильное влияние на позицию, менталитет украинцев, способны порождать в их среде настроения недоверия, настороженности, готовности конфронтации и напряжения. Можем утверж-

дать о достаточно высоком уровне толерантности среди массива украинцев, однако все же идеализация религиозной толерантности кажется преждевременной. Практика сосуществования вероисповеданий в поликонфессиональном обществе Украины показывает, что в общем-то чувство настроенности в отношении инаковерующих нигде не исчезают, а лишь отходят на задний план, деактивируются под влиянием толерантной позиции своей и других конфессий, воспитания добрососедства, уважения и т.п., под действием социализации человека в светском обществе и др. Эти негативистские настроенности продолжают существовать в сознании как потенциальные и проявляются каждый раз, когда складывается конфликтная ситуация. Поэтому, пока рано говорить о том, что толерантность стала устоявшейся чертой характера жителей Украины.

Ключевые слова: религиозная толерантность, интолерантность, межрелигиозный диалог.

Kulich, N. S. The Practical Level of Religious Tolerance in Ukraine

The issue of the practical level of religious tolerance in Ukraine is researched. Its basic foundations and key features are analyzed. Religious tolerance of Ukrainians is inherent in their nature, usually they are indifferent to the foreign-confessional environment, the majority of Orthodox Ukrainians in the meaning are non-Orthodox, and this very declarative level of religiosity makes it possible to have tolerant and loyal attitudes towards representatives of other religions and confessions. Indicators of the cultivation of religious tolerance can be considered the gradual affirmation in the society of the thesis «any religion that proclaims the ideals of goodness, love, mercy and does not endanger the existence of another person, has the right to exist»; the steadily growing level of benevolence of believers of different religions in different regions; reduction of fears related to interfaith conflicts; readiness to accept a person of other religious views as husband / wife, relative or family member; unprecedented facts of religious tolerance in «marginal» situations. An unbiased analysis of the practical level of tolerance in Ukrainian society gives grounds for highlighting a number of specific issues that can provoke practical experience of intolerance. This is primarily the question of the Local Church, church property, the invitation of the Pope to Ukraine, the attitude towards the program of the Russian Orthodox Church «Russian world», the proselytizing aspirations of the individual denominations, the confessions' relation to the annexation of the Crimea, the war in the East of Ukraine, the public instigation of religious intolerance in the media, religious vandalism. These issues, which have a rather strong influence on the position, the mentality of Ukrainians, can create in their environment mistrust, alertness, readiness for confrontation and tension. We can argue about a rather high level of tolerance among Ukrainians, but the idealization of religious tolerance seems premature. The practice of coexistence of confessions in the multi-confessional society of Ukraine shows that in general, a sense of alertness towards those belonging to different faith does not disappear anywhere, but only go back to the background, deactivated under the influence of tolerant position of their and other denominations, the upbringing of good-neighbourliness, respect, etc., under the influence of socialization of man in secular society, etc. These negative attitudes continue to exist in the mind as potential and manifest whenever a conflict situation arises. So it is still too early to say that tolerance has become a regular feature of the nature of the people of Ukraine.

Keywords: religious tolerance, intolerance, interreligious dialogue.